

ks. Andrzej Gretkowski

Z historii budowy świątyni mariawitów w Płocku

From the history of the temple Mariavites in Plock

Streszczenie: Wiadomości przedstawione w artykule dotyczą budowy świątyni mariawickiej w Płocku.

Słowa kluczowe: Mariawici, budowa, klasztor, świątynia.

Summary: News in the article relate to the construction of the temple Mariavite in Plock.

Keywords: Mariavites, building, monastery, temple.

Wśród wielu „perełek” architektonicznych Mazowsza z łatwością odnajdujemy Katedrę Mariawitów w Płocku zbudowaną w latach 1911-1914. Zarówno krótki okres budowy (trzy lata), jak i piękno wykonanego neogotyckiego kompleksu klasztorno-świątynnego napawa wielkim zdziwieniem i zaskoczeniem. Tym większym, jeśli pamiętać będziemy, że działo się to wszystko w przeddzień wybuchu I wojny światowej.

W jaki sposób został osiągnięty postawiony cel (zbudowanie świątyni)? – odpowiedź na to pytanie Czytelnik odnajdzie w poniższym artykule.

Diecezja płocka należy do jednych z najstarszych w Polsce. Jej przeszło 900-letnia historia pełna jest ważnych wydarzeń, które zostały już wielokrotnie przez historyków poddane wnikliwym badaniom i analizie. W burzliwej i bardzo ciekawej historii wciąż można odkryć nowe interesujące wiadomości, o których należy pamiętać. Dotyczy to szczególnie wielu wydarzeń w sercu diecezji - PŁOCKU, mieście położonym na Pojezierzu Dobrzyńskim i w Kotlinie Płockiej

ks. Andrzej Gretkowski, *Z historii budowy świątyni mariawitów...*

nad szeroką, ok. 8 km, doliną Wisły, siedzibą ziemskiego powiatu płockiego, historyczną stolicą Mazowsza oraz Polski w latach 1079-1138, zaś w latach 1975-1998 stolicą województwa płockiego¹.

Świątynia Mariawicka, stan obecny

źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%85tynia_Mi%C5%82osierdzia_i_Mi%C5%82o%C5%9Bci_w_P%C5%82ocku
(dostęp: 24 czerwca 2016 r., godz. 22.22)

¹ Królikowski J., *Preambuła nie tak całkiem bez znaczenia*, „Rzeczypospolita” z dnia 28 marca 2008 r.; *Statut Miasta Płocka*, Dz. Urz. Woj. Mazow. z 2008 roku, nr 91, poz. 3271 oraz GUS, lipiec 2008 rok.

Wśród posiadanych wielu historycznych zabytków, m.in. najstarszej w Europie szkoły („Małachowianka” 1180 r.), Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820 r.), jednej z najstarszych diecezji rzymskokatolickich z piękną Płocką Katedrą (1075 r.), szpitala św. Trójcy (1405 r.), z łatwością można dostrzec bardziej nam współczesne, ale jakże ważne w życiu wspólnoty m. Płocka (i nie tylko) pamiątki w postaci budowli. Wymienić tu należy m.in. Katedrę Mariawitów (1911-1914), która stanowi perłę architektury polskiej z początków XX wieku.

Początki budowy

Zdziwieniem napawa fakt, że neogotycki kompleks klasztorno-świątynny Mariawitów w Płocku powstał w latach 1911-1914, czyli w przeciągu zaledwie trzech lat. Tym większe zdziwienie i zaskoczenie, jeśli pamiętać będziemy, że działo się to wszystko w przeddzień wybuchu I wojny światowej.

Praktyczną realizację postawionego celu, Mariawici rozpoczęli od poszukiwań na różne sposoby odpowiedniego miejsca na budowę. Dowiadujemy się o tym z *Opowiadań „Babci”² i innych sióstr zakonnych*, cytowanych m.in. na łamach czasopisma „Mariawita”:

„Pewnego razu (1901-2) Mateczka Najprzewielebniejsza wzięwszy z sobą siostrę Honoratę, wyszła wraz z nią na miasto chcąc poszukać gdzieś w mieście odpowiedniego domu z ogrodem, który by mogła kupić na klasztor dla Sióstr. Chodziła Mateczka wówczas długo, trując się szukaniem od południa do wieczora; obeszła wszystkie ulice w całym mieście; lecz nic nie podobało się Mateczce z wyjątkiem tej posesji, gdzie obecnie stoi Świątynia. Podobało się Mateczce to miejsce, dlatego, że tak zacisznie się przedstawiało, jakby jakaś willa za oparkaniem wsunięta w ogród. Wstąpiła więc, tam Mateczka i dłuższy czas oglądała mieszkania i ogród, lecz co do kupna nastęczała się trudność, ponieważ jedni z rodziny właściciela (p. Janowskiego) chcieli to miejsce sprzedać, a drudzy sprzeciwiali się temu (...).

Lecz modlitwa Mateczki i Sióstr zwyciężyła ostatecznie i kupno zostało dokonane. Ale, jakie zdziwienie i radość ogarnęły wszystkich,

² Określenie „Babcia” odnosi się do Anny Kozłowskiej (1839-1921), matki założycielki mariawityzmu, Feliksy Marii Franciszki Kozłowskiej (1862-1921).

gdy przy sporządzaniu aktu kupna u rejenta, przeczytano w archiwach, że posesja ta stoi na tym miejscu, gdzie dawniej stał kościół św. Filipa i Jakuba, że przy kościele tym była dawniej rezydencja biskupa; że począwszy od Fary aż do Rogatek ciągnęły się tu zabudowania klasztorne, a ulica ta nazywała się Jerozolimską, o czym wtedy nikt nie wiedział. Że zaś prawdą jest to wszystko, świadczyły o tym w dziesięć lat później kości ludzkie, wydobyte w wielkiej ilości przez murarzy przy zakładaniu fundamentów pod budowę naszego Klasztoru. A wiadomą jest rzeczą, że w dawnych czasach kościoły bywały zazwyczaj okolone cmentarzami grzebalnymi”³.

W roku 1901 posesja przy ul. Dobrzyńskiej została zakupiona od państwa Janowskich przez Feliksę Marię Franciszkę Kozłowską za cenę 20000 rubli srebrem. Pieniądze na kupno pochodziły szczególnie ze sprzedaży domku z ogrodem przy ul. Dobrzyńskiej 8 (zakupionego w 1894 roku). Przed sprzedaniem, został on odrestaurowany, a w ten sposób można było sprzedać go za kwotę 2000 rubli (suma o wiele większa, aniżeli kwota jego zakupu)⁴.

Do posiadanej już sumy, Mateczka dołożyła swoich osobistych 6000 rubli, które otrzymała od swojej matki. W niektórych źródłach można spotkać wzmiankę, że część kosztów pokrył ks. Franciszek Rostworowski (1874-1956) - późniejszy biskup mariawicki. Na zakupionej posesji stał dom parterowy oraz dwie oficyny (po lewej stronie jedno-piętrowa). Za domem był piękny, duży ogród owocowy, który ciągnął się aż do Wisły. Na jej urwistym brzegu stała statua Matki Bożej.

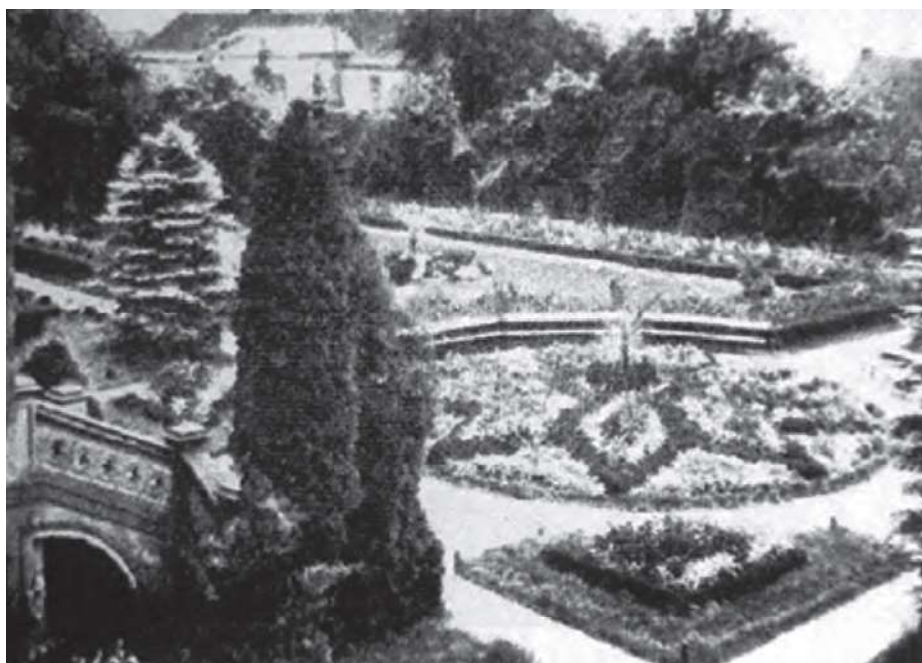
Po dokonaniem remontu i adaptacji zakupionych budynków, w roku 1902 mariawickie siostry zakonne wprowadziły się do nowej siedziby. Pomimo różnych wówczas losów i wydarzeń dotyczących Zgromadzenia Mariawitów, ruch ten w dalszym ciągu się rozszerzał do tego stopnia, że rozpoczęto starania o zorganizowanie większej kaplicy (dotychczasowa mieściła ok. 50 osób). Na przyczynę takiego stanu wpłynął m.in. rozwój pracowni haftu prowadzonej przez siostry, która była środkiem ich utrzymania.

³ Zob. „Mariawita” 1984 rok, nr 8-9, s. 5.

⁴ *Dzieło wielkiego Miłosierdzia*, Wyd. Starokatolicki Kościół Mariawitów Płock 1922; „Mariawita” z 1971 r., nr 7-8; „Mariawita” z 1984 r. nr 8-9; Stanisław Rybak, *Mariawityzm. Studium historyczne*, Warszawa 1992.

*Dworek przy ul. Dobrzyńskiej, na którego zrębach powstał Kościół i Klasztor Mariawitów, zdjęcie archiwalne;
źródło: „Mariawita” 1962 r., nr 3, s. 26*

*Widok na ogród, zdjęcie archiwalne;
źródło: „Mariawita” 1962, nr 3, s.43*

Wydaje się, że ze względu na małą przychylność społeczeństwa płockiego wobec rozwijającego się mariawityzmu, nie przystąpiono

do budowy nowej świątyni, a jedynie podjęto decyzję odnośnie wydzierżawienia kolejnego lokalu znajdującego się w sąsiedniej posesji. Dzięki otrzymaniu od ks. Wawrzyńca M. Franciszka Rostworowskiego kwoty 20000 rubli (spadek po rodzicach), Matka Maria Franciszka zakupiła tę posesję, który to zakup stał się przyczyną wielkich trudności.

Kościół Mariawitów, co prawda uzyskał wówczas od władz rosyjskich prawo do istnienia i działania, jednak nie posiadał w tym czasie osobowości prawnej. Nieruchomości więc musiano kupować na prywatne osoby. Dotyczyło to także przypadku pozyskania sąsiedniej posesji, którą zakupiono na nazwisko niejakiego Maciejca, wuja ks. Jana M. Michała Kowalskiego (1871-1942), od 1909 roku biskupa mariawickiego. Prawny właściciel (Maciejc), wkrótce po dokonaniu zakupu posesji zmarł, nie pozostawiając testamentu. Fakt ten stał się przyczyną podjęcia przez rodzinę zmarłego wszelkich starań przejęcia nieruchomości i wystawienia jej na licytację. Nie wróżyło to dobrze, ale wszystko się dobrze zakończyło i można było przystąpić do realizacji planów Mateczki⁵.

Realizację postawionego celu podjęła w roku 1911 w wewnętrznym przekonaniu, że, jak pisała, „muszę zacząć budowę z wiosną, bo jeśli nie zacznę jej teraz nie będę w stanie jej skończyć”⁶. Na początku Mateczka wydała polecenie wykonania projektu architektonicznego świątyni, który miał pozostawić bez większych zmian wszystkie zabudowania, zaś katedra z mieszkaniami dla biskupa i władz kościoła miała być zaprojektowana na sąsiednim placu.

Powstało wiele projektów budowy, gdzie, jak potwierdza Kazimierz Askanas (1909-1994), znany płocki adwokat i miłośnik sztuki, „Kowalski przeszedł poprzez kilka odrębnych projektów rysunkowych (zachowanych w archiwum klasztoru), do ostatecznych planów obecnej postaci kościoła, przy czym zaprojektował również wnętrza, zarówno klasztorne, jak i kościelne ich wyposażenie”⁷. Tak więc, ogólny plan katedry wraz ze związanymi z nią budynkami klasztorowymi połączonymi w jedną całość architektoniczną, został nakreślony przez duchowieństwo mariawickie, a jej głównym projektantem stał się pierwszy przełożony Zgromadzenia Mariawitów bp Jan M. Michał Kowalski. W wykonanym

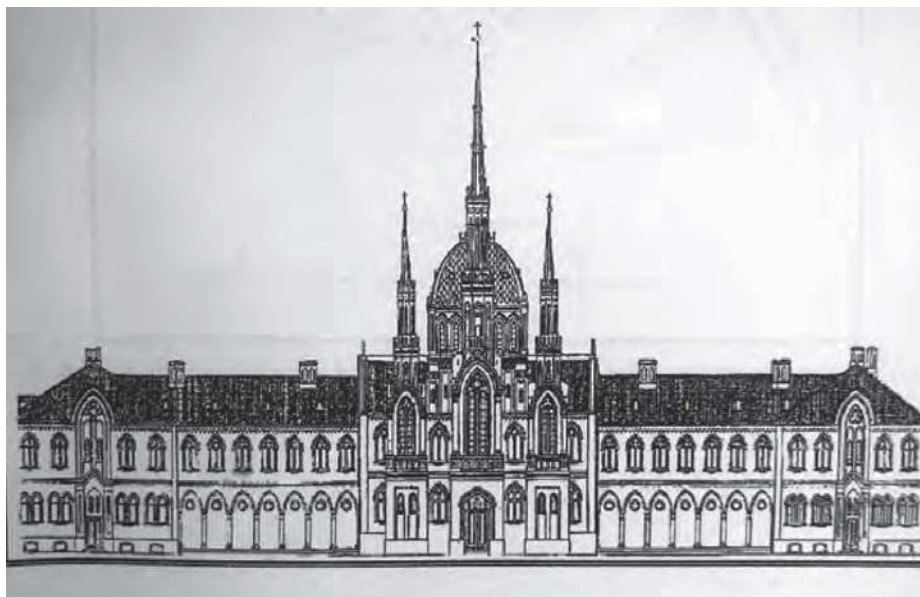
⁵ *Dzieło wielkiego Miłosierdzia...*, dz. cyt.

⁶ „Mariawita” 1971 rok, nr 7-8, s. 13.

⁷ K. Askanas, *Sztuka Płocka*, Płock 1991, s. 228.

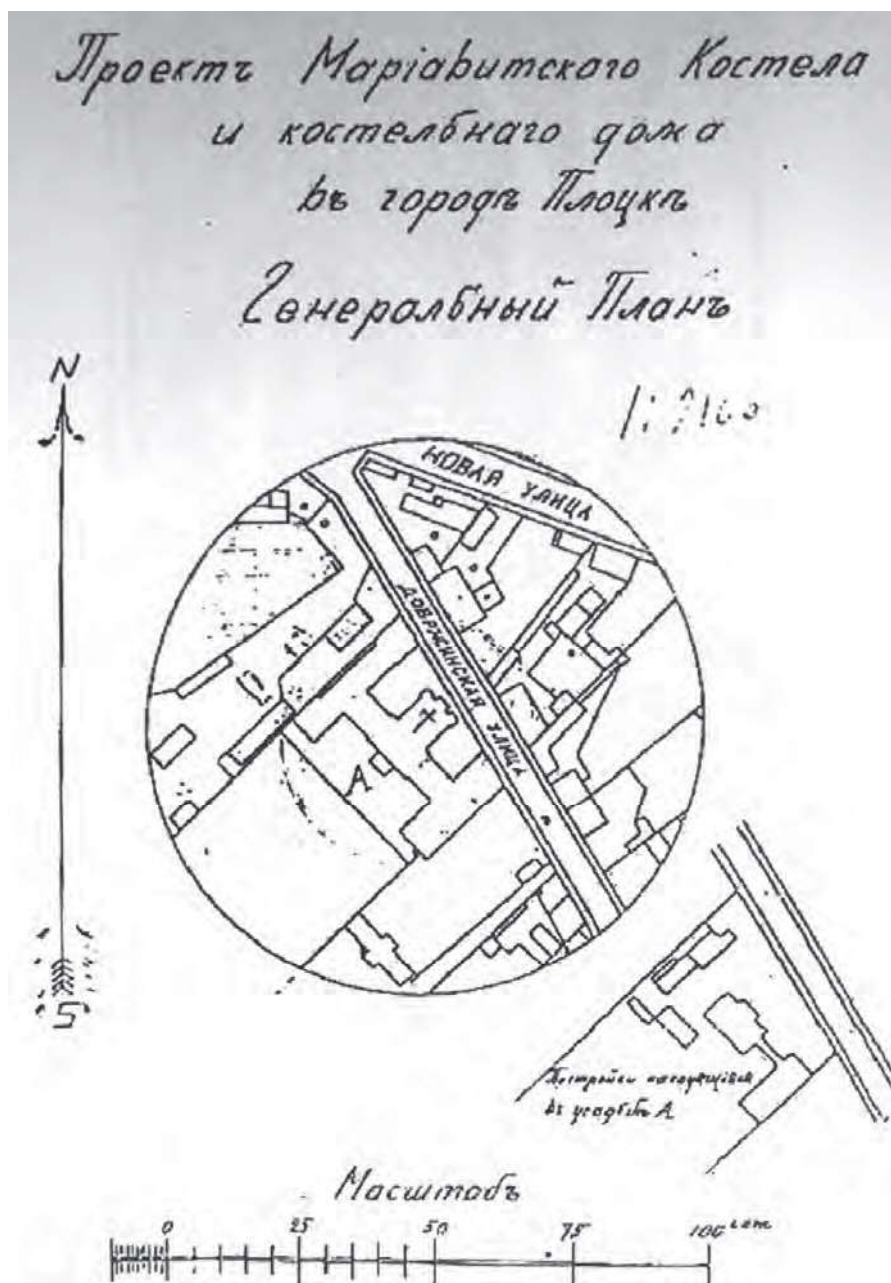
projekcie, zwłaszcza w sprawach wewnętrznego układu pomieszczeń, całkowicie podporządkował się poleceniom i sugestiom Matki Franciszki⁸.

Plany techniczne wykonali bracia diakoni: inż. Feliks Maria Mateusz Szymanowski (1875-1943) (słynący z budowy mostów) oraz Wacław Maria Bartłomiej Przysiecki (1878-1961), były student Politechniki w Nancy (Francja), późniejszy biskup mariawicki. Już w marcu plany były w pełni wykonane i uzyskały potwierdzenie oraz zgodę ówczesnych rosyjskich władz administracyjnych w Warszawie. Mając na uwadze dużą fachowość wykonanych projektów, ich twórcom pozwolono na samodzielny dozór nad pracami budowlanymi.

Projekt fasady świątyni oraz klasztoru Mariawitów wykonany przez bpa Jana Michała Kowalskiego, zdjęcie archiwalne; źródło: Archiwum Kościoła Starokatolickiego Mariawitów

⁸ „Mariawita” 1963, nr 4, s. 3.

*Projekt usytuowania kompleksu klasztorno-świątynnego.
W odnośniku plan sytuacyjny dworku;
źródło: Archiwum Kościoła Starokatolickiego Mariawitów*

Odnotować należy różnorodność interpretacji dotyczących budowy Świątyni Mariawickiej. Dla przykładu, „Głos Płocki” z roku 1911 donosił:

„Obecnie „biskup” Kowalski zamierza wybudować oddzielną kaplicę, bo nie przystało, według ich tłumaczenia, aby w miejscu narodzin sekty nie było oddzielnego „kościół”. Co prawda, nie jest on potrzebny, choć w Płocku liczba wyznawców sekty razem z mieszkankami zakładu i przyjezdnymi pannami, nie dochodzi do 200 osób, widać obecna kaplica nigdy nie jest przepełniona. Aleć komu łatwo idzie budowa, odmawiać jej ani zabraniać nie wolno. Tylko po co tu nowe bałamuctwo?⁹.

Niezależnie od tak negatywnych opinii rozpoczęto budowę i już w dniu 27 maja 1911 roku, w dniu urodzin Matki Marii Franciszki odbyło się poświęcenie fundamentów pod świątynię. Dodatkowo, pod fundamentami prawej wieży - od strony ulicy umieszczono puszkę blaszaną z dokumentem pisanym na pergaminie zawierającym dane historyczne *Aktu Poświęcenia*. Uroczystość ta zgromadziła mariawitów ze wszystkich parafii w Polsce. Obrzędu poświęcenia i złożenia kamienia węgielnego dokonał bp J.M. Kowalski przy współudziale bp. Romana M. Jakuba Próchniewskiego (1872-1954) oraz bp. Leona M. Andrzeja Gołębiewskiego (1867-1933). Ta doniosła uroczystość dla wiernych mariawickich została skrupulatnie odnotowana i opisana w czasopismach tamtego okresu.

Podczas uroczystości poświęcenia fundamentów i wmurowania kamienia węgielnego pod świątynię zbierane były ofiary na potrzeby dalszej budowy. Również od tego dnia wszyscy kapłani mariawiccy zostali zobowiązani do zbierania (co tydzień) ofiar w parafiach. Ogólna suma zebranych pieniędzy dochodziła do 1000 rubli tygodniowo. Zbieranie datków na budowę było za pełną zgodą władz carskich, gdzie sama kancelaria „generała-gubernatora warszawskiego rozesała do gubernatorów w Królestwie zawiadomienie ogólnikowe, że władze ministerialne pozwoliły na zbieranie we wszystkich gminach mariawickich w Królestwie Polskim i w guberni wileńskiej, kowieńskiej i kijowskiej ofiar na budowę Katedry mariawickiej w Płocku. Składki zbierane mają być do wysokości 40000 rubli”¹⁰.

⁹ „Głos Płocki” 1911, nr 13, s. 195.

¹⁰ „Głos Płocki” 1911, nr 42, s. 337.

*Poświęcenie fundamentów kościoła katedralnego w Płocku, 27 maja 1911 r.
Zob. <http://www.mariawita.pl/swiatynia> (dostęp: 31.08.2016 r., godz. 20. 32)*

Na cel budowy wpływały także dobrowolne datki zarówno od osób duchownych, jak i świeckich, które nierzadko przekazywały na ten cel cały swój posiadany majątek. Dla przykładu, mariawicka siostra zakonna, Maria M. Iluminata Nowakowska (1868-1924), pochodząca z ziemiańskiej rodziny przekazała 30000 rubli¹¹.

Dodatkowym dochodem była sprzedaż medalików mariawickich (5 kopiejek za sztukę), zaś ogromnym wkładem była dobrowolna fizyczna praca wiernych mariawickich przy budowie. Często wierni z całej Polski przybywali do Płocka, by przez kilka tygodni pracować przy budowie świątyni.

Głównymi pracami kierowali:

- Pietrzak ze Zgierza - prace mularskie.
- Bracia Wiercińscy - roboty sztukatorskie.
- Walenty Szostak i Antoni Piętka - wykonania ciesielskie.
- Kembrowski i Łowczykowski - prace stolarskie.
- Brat Jagielski - wykonanie żelaznego ogrodzenia od strony ulicy.

¹¹ W. Rostworowski, *Informacja*, Archiwum Zgromadzenia.

*Budowa świątyni; <http://www.mariawita.pl/swiatynia>
(dostęp: 31.08.2016 r., godz. 20.20)*

Dzięki wielkiemu poświęceniu społeczności mariawickiej, już 6 grudnia 1911 roku (od maja) postawiono wszystkie mury do wysokości dachu. Oprócz tego zakupiono drzewo sosnowe pochodzące z pobliskich płockich lasów. Kolejne prace obejmowały, m.in.

- Budowę szopy przeznaczonej na tartak poruszany lokomotywą sprowadzoną ze Zgierza, a zamontowaną przez pana Piczmana. Dzięki temu bardzo skrócił się czas wykonania prac ciesielskich i stolarskich, które ukończono już w 1912 roku¹².
- Wywiercenie studni (uniknięcie opłat za wodę)¹³.
- Kupno do kościoła żelaznych okien oraz części stalowych i żelaznych do wykonania kopuły (fabryka łowicka)¹⁴. Na szczycie kopuły znajdującej się nad prezbiterium świątyni umieszczono dużą połączoną monstrancję - godło mariawityzmu.
- Założenie w świątyni sklepienia kleinowskiego na żelaznych belkach, zaś we wnętrzu klasztoru wykonanie sufitów i podłóg.

¹² „Wiadomości Mariawickie” 1912 rok, nr 75, s. 595.

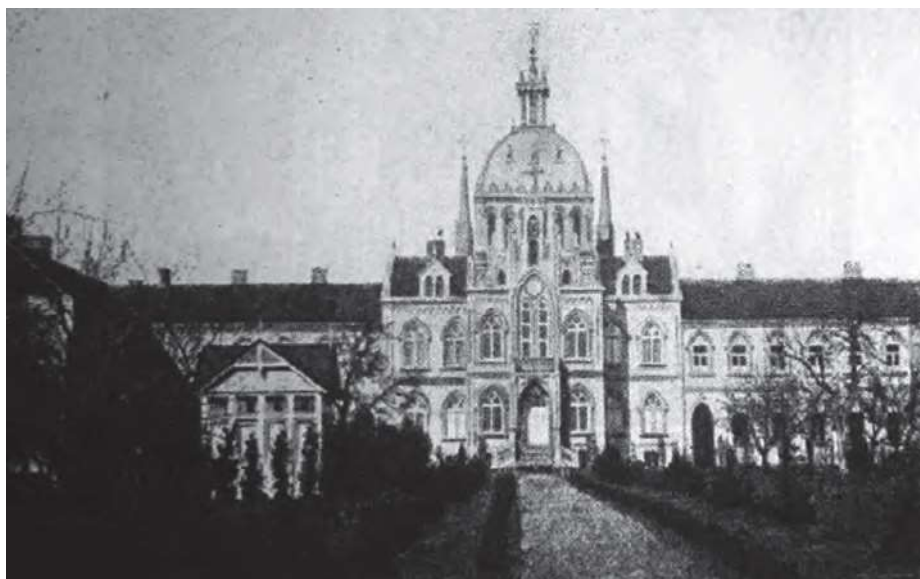
¹³ „Wiadomości Mariawickie” 1912, nr 76, s. 603.

¹⁴ Tamże, s. 604.

ks. Andrzej Gretkowski, *Z historii budowy świątyni mariawitów...*

- Ukończenie (pod koniec 1913 i w 1914 r.) tynków zaś sztukatorzy ukończyli z gipsu żebra sklepień, ornamenty i wszelkie ozdoby gotyckie.
- Ukończenie instalowania drzwi i okien oraz gotyckiej konfesji i ołtarza świątyni.

1 sierpnia 1914 roku, budowa świątyni i klasztoru mariawickiego została ukończona. Mogła więc odbyć się konsekracja zaplanowana na 15 sierpnia. Uroczystość zgromadziła przedstawicieli wiernych wszystkich parafii mariawickich wraz ze swymi kapłanami i siostrami zakonnymi. Przyjmuje się, że w uroczystości poświęcenia świątyni uczestniczyło ok. 5000 osób¹⁵. Od tego dnia, nowa świątynia w Płocku stała się głównym miejscem kultu religijnego dla wszystkich mariawitów.

*Widok świątyni od strony ogrodu, zdjęcie archiwalne;
zob. „Mariawita” 1962, nr 3, s. 34*

Literatura

„Głos Płocki” z 1911, nr 13, s. 195.

„Głos Płocki” z 1911, nr 42, s. 337.

¹⁵ „Wiadomości Mariawickie”, 1914 rok, nr 34-36, s. 546.

- „Mariawita” z 1962 r., nr 3, s. 26; 34; 43
„Mariawita” z 1963, nr 4, s. 3.
„Mariawita” z 1971 r., nr 7-8, s. 13.
„Mariawita” z 1984 r. nr 8-9, s. 5-7.
„Wiadomości Mariawickie” z 1912 rok, nr 75, s. 595.
„Wiadomości Mariawickie” z 1912, nr 76, s. 603-604.
Akta luźne; Archiwum Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Płocku.
Askanas K., *Sztuka Płocka*, Płock 1991, s. 228.
Dzieło wielkiego Miłosierdzia, Wyd. Starokatolicki Kościół Mariawitów,
Płock 1922.
GUS, lipiec 2008 rok.
Kowalewski T., *Płock. Przewodnik*, Płock 1985.
Kozłowska M.F., *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*, Płock 1927.
Królikowski J., *Preambuła nie tak całkiem bez znaczenia*, „Rzeczypospolita”
z dnia 28 marca 2008 r.
Macieszyna M., Maciesza A., *Przewodnik po Płocku*, wyd. 3 uzup.,
Płock 1922.
Rostworowski W. ks., *Informacja*, Archiwum Zgromadzenia.
Rybak St., *Mariawityzm. Studium historyczne*, Warszawa 1992.
Statut Miasta Płocka, Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego
z 2008 roku, nr 91, poz. 3271.
Żaglewski S.M.R., *Świątynia Miłosierdzia i Miłości w Płocku - święte
miejsce Mariawitów*, Płock 2014.

Netografia

- <http://www.mariawita.pl/swiatynia> (dostęp: 31.08.2016 r., godz. 20.20)
https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%85tynia_Mi%C5%82osierdzia_i_Mi%C5%82o%C5%9Bci_w_P%C5%82ocku
(dostęp: 24 czerwca 2016 r., godz. 22.22).